

Н. О. КЛЕЩЕНКО

*Наталія Олександрівна Клещенко, аспірант
Національного педагогічного університету імені
М. П. Драгоманова*

УНІФІКАЦІЯ ЮРИДИЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ ЯК КРОК ДО УПОРЯДКУВАННЯ ЗАКОНОДАВСТВА

Сучасні тенденції розвитку національного законодавства характеризуються насамперед швидкістю його прийняття. Проте, як відомо, швидкість, на жаль, не означає якість. І, на наш погляд, першим кроком на шляху до якісного законодавства є уніфікація юридичної термінології.

Останніми роками феномен юридичної мови, зокрема змісту юридичного тексту і його основного інструментарію – правової термінології, став об'єктом особливої уваги українських і зарубіжних правознавців. Це пов'язано насамперед із збільшенням інформаційних потоків у сучасному суспільстві, що неминуче призводить до збільшення кількості термінів і потреби формулювання та дотримання відповідних правил їх використання. Крім того, різноманітність норм національних законодавств, що ускладнює співробітництво держав в економічній та інших сферах, змушує звертатися до спеціальних способів їх зближення у процесі нормотворення. Йдеться про уніфіковані правові норми, які або однаково регулюють суспільні відносини на заміну норм національних законодавств, які не збігаються, або створюють основу для знаходження їх спільності¹.

Проблематика юридичної термінології висвітлена у праць вчених-правознавців, серед яких О. Богачова, М. Вербець, О. Зайчук, О. Копиленко, О. Кушнар'ова, Ю. Шемшученко, І. Шутак та багато інших.

Метою статті є з'ясування місця уніфікації юридичної термінології для покращення якості упорядкування законодавства.

У процесі законотворення певну роль відіграють термінологія в цілому, а також кожен термін, кожне поняття зокрема. Вони покликані обмежувати одне нормативне судження від інших, прагнуть надати їм потрібну змістовність, форму, спрямованість. Вони: 1) служать зовнішньої «оболонкою» того юридичного змісту, яке опосередковує законодавство, насамперед оформляють ті приписи, які адресуються державою громадянам та іншим суб'єктам суспільних відносин; 2) персоніфікують вказані приписи, пов'язують їх з волею держави і якоюсь мірою надають їм офіційність².

У зв'язку із впровадженням новацій у тактику і техніку побудови закону, збільшенням нормативного масиву суттєво зросло значення форм і змісту юридичного тексту, а отже – нормативної правової термінології. Це обумовило посилення уваги представників теоретичного правознавства, а також фахівців практичного рівня, діяльність яких безпосередньо пов'язана з розробкою проектів нормативних правових актів, їх прийняттям, тлумаченням, застосуванням. Разом із тим детальний аналіз законодавчих та інших правових актів України (законів, указів Президента, постанов Кабінету Міністрів та ін.) свідчить про те, що в ряді випадків нормативна термінологія, яка стосується одного й того ж предмета правового регулювання, не уніфікована і відрізняється при цьому від вживаної в інших нормативно-правових актах України. У законодавчих текстах нерідко вводяться нові поняття без їх легальних визначень, що призводить до колізії норм права, які регулюють одні й ті ж або схожі відносини³.

Тезаурус законодавства має бути універсальним, а саме загальним та обов'язковим для всіх актів. Недопустиме розходження термінологічного ряду у законах неминуче призводитиме до колізійних помилок: неоднакового тлумачення однопорядкових термінів або навпаки – тотожного розуміння термінів, що розходяться за змістом. Сучасна вітчизняна практика застосування законодавства постійно переконується у необхідності вжиття певних заходів з внутрішньої гармонізації законодавства саме за результатами неможливості застосування того чи іншого положення законодавства через незрозумілість тлумачення певних понять⁴.

Варто зазначити, що актуальною для вдосконалення законотворчості є проблема уніфікації юридичної термінології. Дослідження інструментарію законотворчості, опрацювання дефініційного апарату є одним із нагальних завдань відділу теорії та практики законотворчої діяльності та Української школи законотворчості Інституту законодавства Верховної Ради України⁵.

Дійсно, уніфікація юридичної термінології допоможе навести у ній лад, належним чином її упорядкувати.

Як зауважує М. Вербець, «за тривалий період мовознавчих досліджень в Україні не було жодної спроби системного перегляду юридичної термінології з огляду на комунікативну стратегію національної мови, а також порівняльний україно-іншомовний аспект, за винятком зіставного опису української і російської юридичних терміносистем»⁶.

Основним структурним елементом будь-якої термінології виступає термін. Відповідно, для сфери права юридичну термінологію становить система юридичних термінів⁷. Термін – це слово або словосполучення, яке застосовується для позначення певного поняття або явища (у нашому випадку – юридичного).

Демократичні перетворення в суспільстві України привели до істотного збільшення обсягу та видового масиву чинного законодавства, що регулює суспільні відносини. На практиці дана ситуація означає, що з'явилися безліч понять і категорій, виражених у відповідних термінах, зміст яких вимагає уточнення. Отже, необхідно, щоб найбільш важливі терміни, які закріплюються в законодавстві, могли бути якісно інтерпретовані учасниками правовідносин, адже відомо, що право як регулятор людської поведінки тим ефективніше виконує свою роль, чим більш правильно концептуально і лінгвістично виражені його констатації, розпорядження, дозволи і заборони, чіткіше описуються ознаки правової поведінки⁸.

Абсолютна більшість термінів, що використовуються в різних юридичних документах, «приходить» із нормативно-правових актів або доктринальних джерел. Системність термінології в нормативно-правовому акті зумовлюється використанням слова на позначення ключових елементів норми права, відносин з іншими термінами, тенденцією до однозначного вживання, відсутністю емоційно-експресивних і стилістичних синонімів, проявом оцінного чинника⁹.

Не доводиться заперечувати, що численні розбіжності законодавчих визначень юридичних понять, насамперед міжгалузевого характеру, різного роду термінологічні розбіжності тощо про юридико-технічну досконалість законодавства не свідчать. Водночас правомірним є питання про «природність» такого стану справ для сучасного періоду нашого права. Можна, звичайно, говорити про неузгодженість нормотворчих процесів, відсутність механізмів координації і серйозних експертних систем у цій галузі, врахувати треба і суб'єктивний фактор¹⁰. Юридичний термін, який створюється і функціонує у правовій науці, може не фіксуватися в нормативно-правових актах, а мати лише наукову дефініцію чи кілька наукових дефініцій, які представляють різні наукові підходи й школи, різні аспекти вивчення одного й того самого правового поняття¹¹.

Будь-яка форма уніфікації припускає насамперед ліквідацію багатозначності застосованих у правотворчості слів і словосполучень, їх анахронізму та розпливчастості з метою впровадження в текст нормативного акта єдиної, універсальної термінології, що становить невід'ємну частину уніфікованого циклу і багато в чому відображає його юридичну природу. Не можна вважати уніфікованими правові акти, у яких відсутня єдина термінологія¹².

Вживання юридичної термінології впливає на стиль законодавства, його якісні характеристики та внутрішню будову. З'явилася потреба в точному формулюванні правових приписів, однаковому їх розумінні і застосуванні, створенні інформаційно-пошукової мови для сучасних технічних засобів. Ці вимоги є основою процесу уніфікації законодавства¹³.

Досконалість юридичних текстів і їх термінологічна чистота багато в чому визначаються «інтелектуальною озброєністю» законодавців, вчених, розробників, експертів. На жаль, коло спеціальних словників і довідників, орієнтованих на потреби законодавчої практики, досить вузький¹⁴.

Сьогодні вкрай актуальною є проблема уніфікації термінології, яка вживається у законодавстві. Тому основну вимогу до використання терміна можна висловити у вигляді формули: терміни мають вживатися в законодавчому акті в одному загальноприйнятному або встановленому законодавством значенні; для позначення одного й того ж об'єкта (явища) має вживатися один термін¹⁵. І тут не можна не погодитися з думкою Ю. Шемшученка про те, що вихідним пунктом гармонізації законодавства України з європейським правом є уніфікація термінології, яка використовується в цих двох правових системах. Без цього важко досягнути праворозуміння в правовій сфері¹⁶.

Проблема уніфікації нормативно-правової термінології охоплює як науку мовознавства, так і правову науку. Тому її дослідження вимагає одночасно і лінгвістичного, і юридичного аналізу. Одна з причин слабкої вивченості мови законодавства полягає у тому, що розробники законопроектів (юристи) не використовують повною мірою правила лінгвістики, а лінгвісти, у свою чергу, явно недостатньо досліджують проблему стилю законодавчої літературної мови¹⁷. Тому задля вирішення даної проблеми необхідно певним чином забезпечити однакове застосування юридичної термінології як в межах окремого нормативно-правового акта, так і в рамках усього галузевого законодавства. І, на наш погляд, найоптимальніше досягнути поставленої цілі можливо за допомогою всієї уніфікації правотворчої системи законодавства. А найпершим кроком на шляху до поставленої мети має стати уніфікація нормативно-правової термінології, яка використовується у процесі законотворчої та правотворчої діяльності.

Всі ми розуміємо, що основою будь-якого нормативно-правового акта є юридичний термін. І для того, щоб навести лад у всій правотворчій діяльності, необхідно починати з «кореня» проблеми. Тобто для того, щоб створити якісний нормативний акт у подальшому, для початку потрібно впорядкувати юридичну термінологію. І ми вважаємо, що для цього уніфікація є найбільш підходящим способом.

Оскільки уніфікація юридичної термінології визнається однією з умов створення єдиного нормативно-правового поля, доцільним є: узагальнення термінологічних розробок – створення «Реєстру термінів української правничої мови, які мають застосовуватися при розробці законів та інших нормативно-правових актів»; періодичне видання «Словника термінів і понять, що вживаються у законах та інших нормативно-правових актах» на базі названого Реєстру; підтримка комп'ютерних мережних баз даних; поповнення української юридичної термінології новими термінами та визначеннями понять, запровадження обов'язкової мовно-термінологічної експертизи проектів законів (для цього доцільно створити спеціалізовану Державну мовно-термінологічну комісію); спрощення одержання розробниками проектів законів результатів досліджень, що проводяться¹⁸.

Наближення вітчизняної загальноправової термінології до термінології європейського права є послідовним процесом узгодження основних понять, підходів та концепцій розвитку національного законодавства України на основі загальноєвропейських цінностей, стандартів і принципів права. Таким чином, наближення загальноправової термінології виступає методологічною передумовою та підґрунтям реформування окремих галузей права, розробки положень кодексів і законодавчих актів, які забезпечували б реалізацію прав людини на засадах верховенства¹⁹.

Отже, проаналізувавши погляди вчених стосовно даної проблематики, можна дійти висновку, що уніфікація юридичної термінології є не просто бажаною або рекомендованою, вона є необхідною. Юридична термінологія – основа будь-якого нормативного акта, і це вже є підставою стверджувати про необхідність її уніфікації задля покращення якості правотворчої діяльності.

¹ Кушнарєва О. В. Поняття і природа уніфікації нормативно-правової термінології / О. В. Кушнарєва // Юридична психологія та педагогіка. – 2011. – № 2 (10). – С. 58–61.

² Баймаханов М. Т. Терминология и термины как атрибуты законотворчества / М. Т. Баймаханов // Актуальные проблемы государства и права: сб. материалов научной конференции, 10 декабря 2013 г. / редкол.: Ударцев С. Ф., Наурызбай А. Ж., Жумадилова А. Б. и др. – Астана: ТОО «КазГЮУ Консалтинг», 2014. – Вып. 2. – 110 с. – С. 7–8.

³ Кушнарєва О. В. Уніфікація нормативної правової термінології у процесі нормотворення: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.01. – К.: Національна академія внутрішніх справ, РІК. – 21 с.

⁴ Правова наука та законодавча практика: аналіз дисертаційних досліджень (2002–2008) / за ред. В. О. Зайчука. – К.: Ін-т законодавства Верховної Ради України, 2009. – Вип. 1. – 148 с.

⁵ Законопроекткування: сучасні реалії та тенденції розвитку: моногр. / О. Л. Копиленко, О. В. Зайчук, О. В. Богачова та ін.; за ред. О. В. Зайчука, О. В. Богачової. – К.: Ін-т законодавства Верховної Ради України; Кам'янець-Подільський: ТОВ «Друкарня Рута», 2014. – 232 с.

⁶ Вербенець М. Б. Юридична термінологія української мови: історія становлення і функціонування: автореф. дис. ... канд. філол. наук: спец. 10.02.01 / М. Б. Вербенець; Київ: нац. ун-т ім. Т. Шевченка, Ін-т філології. – К., 2004. – 15 с.

⁷ Любченко М. І. Юридична термінологія: поняття, особливості, види: моногр. / М. І. Любченко. – Х.: ТОВ «ВИДАВНИЦТВО ПРАВА ЛЮДИНИ», 2015. – 280 с.

⁸ Головкин Р. Б. Некоторые синтаксические проблемы интерпретации дефиниций правовых понятий / Р. Б. Головкин, И. Л. Петрова // Законодательная дефиниция: логико-гносеологические, политико-юридические, морально-психологические и практические проблемы: Материалы Международного «круглого стола» (г. Черновцы, 21–23 сентября 2006 г.) / под ред. В. М. Баранова, П. С. Пацуркивского, Г. О. Матюшкина. – Нижний Новгород: Нижегородский исследовательский научно-прикладной центр «Юридическая техника», 2007. – 1456 с. – С. 232–240.

⁹ Шутак І. Д. Юридична техніка: курс лекцій / І. Д. Шутак. – Івано-Франківськ: Лабораторія академічних досліджень правового регулювання та юридичної техніки. – Дрогобич: Коло, 2015. – 228 с.

¹⁰ Тарасов Н. Н. К вопросу о юридических понятиях и дефинициях / Н. Н. Тарасов // Законодательная дефиниция: логико-гносеологические, политико-юридические, морально-психологические и практические проблемы: Материалы Международного «круглого стола» (г. Черновцы, 21–23 сентября 2006 г.) / под ред. В. М. Баранова, П. С. Пацуркивского, Г. О. Матюшкина. – Нижний Новгород: Нижегородский исследовательский научно-прикладной центр «Юридическая техника», 2007. – 1456 с.

¹¹ Шутак І. Д. Вказана праця. – 228 с.

¹² Осика І. В. Роль уніфікації в систематизації законодавства / І. В. Осика // Вісник. – Запоріжжя, 2005. – № 2 – С. 24–28.

¹³ Там само. – С. 27.

¹⁴ Исаков В. Б. Правовые словари и терминотерминологические системы / В. Б. Исаков // Законодательная дефиниция: логико-гносеологические, политико-юридические, морально-психологические и практические проблемы: Материалы Международного «круглого стола» (г. Черновцы, 21–23 сентября 2006 г.) / под ред. В. М. Баранова, П. С. Пацуркивского, Г. О. Матюшкина. – Нижний Новгород: Нижегородский исследовательский научно-прикладной центр «Юридическая техника», 2007. – 1456 с. – С. 86–101.

¹⁵ Законопроекткування: сучасні реалії та тенденції розвитку: моногр. / О. Л. Копиленко, О. В. Зайчук, О. В. Богачова та ін.; за ред. О. В. Зайчука, О. В. Богачової. – К.: Ін-т законодавства Верховної Ради України; Кам'янець-Подільський: ТОВ «Друкарня Рута», 2014. – 232 с.

¹⁶ Шемшученко Ю. Теоретичні проблеми гармонізації законодавства України з європейським правом / Ю. Шемшученко // Вісник академії правових наук. – 2004. – Вип. 3 (38). – С. 108–109.

¹⁷ Кушнарєва О. В. Поняття і природа уніфікації нормативно-правової термінології / О. В. Кушнарєва // Юридична психологія та педагогіка. – 2011. – № 2 (10). – С. 58–61.

¹⁸ Законопроекткування: сучасні реалії та тенденції розвитку: моногр. / О. Л. Копиленко, О. В. Зайчук, О. В. Богачова та ін.; за ред. О. В. Зайчука, О. В. Богачової. – К.: Ін-т законодавства Верховної Ради України; Кам'янець-Подільський: ТОВ «Друкарня Рута», 2014. – 232 с.

¹⁹ Трихліб К. О. Гармонізація законодавства України і законодавства ЄС: наближення загальноправової термінології: моногр. / К. О. Трихліб. – Х.: Право, 2015. – 224 с.

Резюме

Клещенко Н. О. Уніфікація юридичної термінології як крок до упорядкування законодавства.

Стаття присвячена дослідженню ролі уніфікації юридичної термінології при упорядкуванні законодавства. Звертається увага на те, що юридичний термін є основою нормативно-правового акта, і таким чином його уніфікація слугує першим кроком для подальшої уніфікації всього національного законодавства.

Ключові слова: юридична термінологія, правотворча діяльність, уніфікація, нормативно-правовий акт.

Резюме

Клещенко Н. А. Унификация юридической терминологии как шаг к упорядочению законодательства.

Статья посвящена исследованию роли унификации юридической терминологии при составлении законодательства. Обращается внимание на то, что юридический термин является основой нормативно-правового акта, и таким образом его унификация служит первым шагом для дальнейшей унификации всего национального законодательства.

Ключевые слова: юридическая терминология, правотворческая деятельность, унификация, нормативно-правовой акт.

Summary

Kleshchenko N. Unification of legal terminology as a step to streamline legislation.

The article is devoted to the study of the role of unification of legal terminology when streamlining the legislation. Attention is drawn to the fact that the legal term is the basis of a legal act, and thus its unification serves as the first step for the further unification of all national legislation.

Key words: legal terminology, law-making activity, unification, normative-legal act.

УДК 340.15

М. С. ПИРТКО

Михайло Сергійович Пиртко, аспірант Львівського національного університету імені Івана Франка

ХАРАКТЕРНІ РИСИ РОЗВИТКУ АВСТРІЙСЬКОЇ ДЕРЖАВНОСТІ (XVII–XVIII СТ.)

У сучасних умовах розвитку України як суверенної, демократичної, правової й соціальної держави важливим є подальша демократизація її політичної системи та входження у європейську спільноту. У зв'язку з цим велике значення має дослідження і узагальнення історичного досвіду інтеграційних процесів, що відбувалися в державотворенні насамперед європейських країн. Значну наукову цінність, пізнавальне і практичне значення має вивчення історичного державотворчого досвіду становлення і розвитку Республіки Австрія. Такий досвід для державотворчого процесу в Україні є надзвичайно корисним і важливим, оскільки має першорядне значення для аналізу західноєвропейської державності загалом, тенденції її розвитку, соціально-політичної систем, західної демократії, інститутів прав і свобод людини тощо.

У XVII–XVIII ст. відбувався подальший розвиток австрійської державності. Уособленням ефективного управління Австрійської держави на початку XVIII ст. вважався принц Євгеній Савойський (1663–1736), князь Савойї, а пізніше П'ємонту. Рід Савойських упродовж XVI–XVII ст. вів боротьбу за збереження свого впливу в регіоні, лавіруючи поміж французькими Бурбонами й австрійськими Габсбургами. Саме тим і варто пояснювати перехід на службу австрійського імператорського дому. Він увійшов в історію не тільки як видатний полководець, а й як мислячий політик, лояльний до імператорського двору. Принц вважав себе зобов'язаним імператорові й австрійському дворові, користувався довірою станів. Євгенію Савойському довіряли усі імператори – від Леопольда I до Карла VI. Після його смерті в монархії Габсбургів тривалий час не було полководця рівня принцу Євгенієві¹.

Якщо всередині держави так і не вдалося цілком подолати внутрішню дезінтеграцію й зміцнити імперію, то на міжнародній арені Австрія укріпила свої позиції. Тогочасне гасло держави «*Austriae est imperatura orbi universe*» – «Австрії дано керувати світом» відповідало устремлінням імператорського двору². Упродовж 1620–1720-х рр. за імперією Габсбургів закріпилася роль великої держави, котра спершу протистояла протестантській Реформації, а потім турецькій експансії. Як вважає більшість дослідників, особливо підняла авторитет дому Габсбургів героїчна оборона Відня у 1683 р., коли у спілці з польським військом та українськими козаками вдалося зупинити просування Османської імперії на європейський континент³. Тому другу половину XVII–XVIII ст. нерідко називають «героїчною епохою» Австрії, беручи до уваги передусім військові успіхи принца Євгенія Савойського. Втім, частина дослідників таки схильна піддавати сумніву історико-правову концепцію, згідно з якою Австрія (як конгломерат слабо централізованих регіонів) набула неповторної ідентичності в результаті воєн з Туреччиною⁴.

Після Тридцятилітньої війни (1618–1648 рр.) і до середини XVIII ст. австрійські Габсбурги брали участь у постійних війнах з Францією і Туреччиною та досягли zenіту свого піднесення на міжнародній арені. Так, під час військового протистояння з турками австрійські війська зайняли Трансильванію, котра перебувала у васальній залежності від Османської імперії. За Карловицьким мирним договором 1699 р. Трансильванія, в якій поряд із румунським населенням проживали угорці та німці, була включена до складу імперії Габсбургів як окреме князівство з власним внутрішнім управлінням та особливим представництвом при установах імператорського двору.